

O teatro e a paz

MANUEL F. VIEITES
NOVA ESCOLA GALEGA

Pero vós aprendede a enxergar e non só ollar:

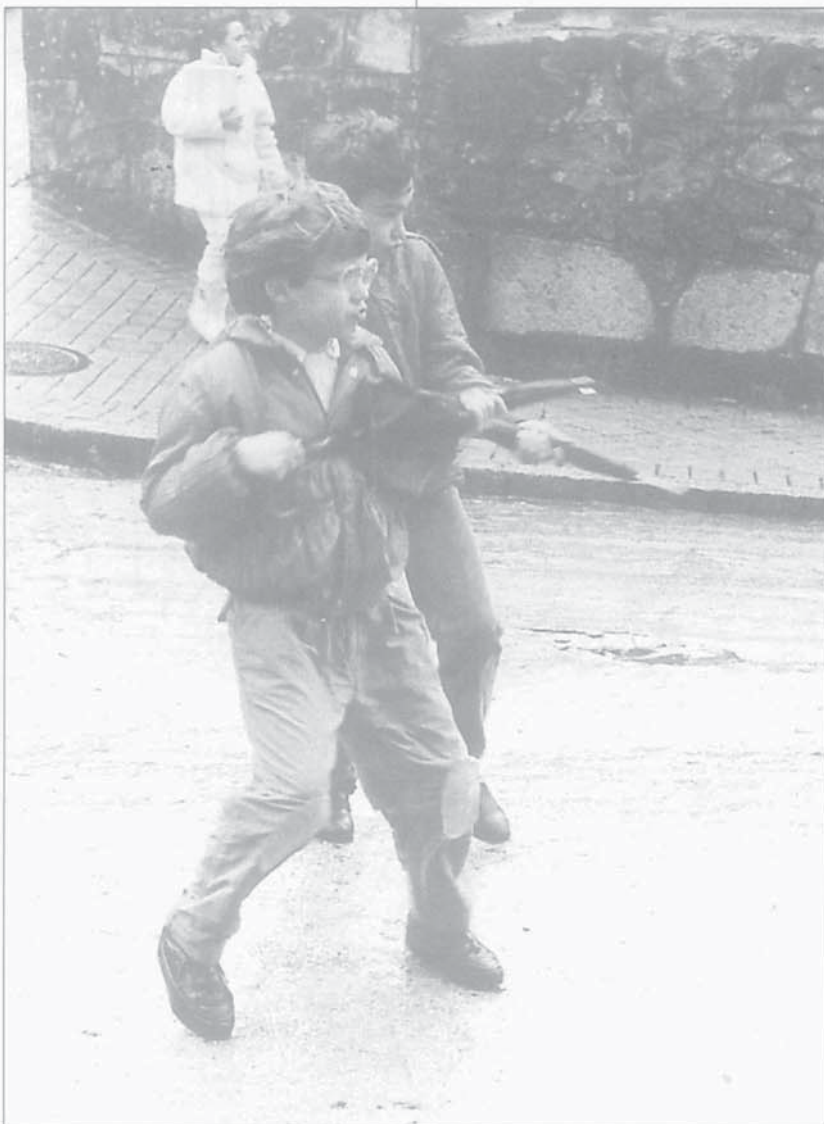
¡Ese monstro puido chegar a dirixir o mundo!

Tedes que actuar en vez de tanto falar e falar.

Bertolt Brecht¹

Desde as primeiras pezas de Aristófanes, a literatura dramática e o espectáculo teatral constituíu unha escola para a cidadanía e na escea presentábanse exemplos do acontecer divino e humano que tiñan entre os seus obxectivos ensinar ó pobo normas e valores.

O autor analiza tamén as posibilidades da Expresión Dramática (Educación Infantil e Primaria) e da Expresión Teatral (Secundaria) na formación de cidadáns libres, solidarios e autónomos.

© Manuel G. Vicente

Entre os primeiros argumentos a favor da paz quizais teñamos que situar algunhas das pezas de Aristófanes, que foron representadas en Atenas nunha época na que a capital grega mantiña unha longa loita fratricida (a guerra do Peloponeso) coa veciña Esparta. Tanto *A paz*, presentada no ano 421 AC, como *Lisístrata*, estreada no 411 AC, recollen unha sorte de ideal libertario que podemos documentar en toda a obra dun dos primeiros autores que semella ter feito bandeira do pacifismo e, por suposto, do hedonismo, da festa e da utopía.

Como sinala o profesor Francisco Rodríguez Adrados no prólogo que precede a edición que dalgúns pezas de Aristófanes, con tradución do propio Adrados, fixo a Edicións Cátedra², o teatro grego, quer na traxedia quer na comedia, constituía unha escola para a cidade e na escena presentábanse exemplos do acontecer divino e humano que tiñan entre os seus obxectivos ensinar á cidadanía e ó pobo normas e valores. Por iso o teatro era organizado e pagado polo propio Estado.

Desde aquela, a literatura dramática e o espectáculo teatral xamais perderon ese carácter instrumental que se pon de manifesto

© Manuel G. Vicente

en moi diversos momentos da historia da humanidade, desde as comedias que os protestantes ideaban para ridiculizar a ortodoxia papista ata as primeiras experiencias desenvolvidas en Brasil por Augusto Boal e recollidas nun volume que se titula *Teatro do oprimido*⁶. Tanto na España franquista como na Alemaña nazi o teatro foi un instrumento que serviu para propagar os valores dos vencedores, pero tamén as Misións Pedagóxicas utilizaran o espectáculo teatral (Alejandro Casona e Rafael Dieste) para rachar co illamento social e intelectual no que vivían os sectores máis esquecidos e desatendidos daquela España que convertera a república na máis fermosa das utopías. En Galicia Antón Villar Ponte insistirá, desde as páxinas de *A Nosa Terra* e *El Correo Gallego*, respecto da importancia do teatro como instrumento para o espallamento do ideario e a conciencia galeguísta.

O teatro serviu para denunciar a guerra do Vietnam e para loitar contra a dictadura de Franco, pero tamén foi un eficaz instrumento na revolución stalinista. Unha e outra vez, as súas posibilidades instru-

mentais foron exploradas e explotadas pois a escena, nunha época na que os medios de comunicación de masas aínda non se converteran na poderosa maquinaria propagandística de hoxe en día, constituía un lugar privilexiado para o debate e o diálogo social ou para a máis sutil/simple manipulación. Con todo, habería que dicir que, na maioría dos casos nos que se converte en instrumento, as xentes de teatro, sendo elas mesmas perseguidas ou marxinais, asumiron a causa dos máis desfavorecidos e a defensa das moi diversas utopías que se teñen formulado co andar dos séculos. Ningunha creación cultural humana é boa ou mala en si mesma, pois somos nós, mulleres e homes, os que lle conferimos sentido e finalidade ós diversos procesos de expresión, creación ou comunicación. Por iso é tan importante insistir no rol determinante da educación e nas súas funcións e finalidades pois a máis sinxela actividade escolar pode levar implícita a semente da xenofobia ou da solidariedade.

E falando de escola, non podemos deixar de facer referencia ó rol que na construción da paz poden

desempeñar unha serie de disciplinas encadradas nō amplo marco das ensinanzas teatrais, disciplinas que malia estaren completamente marxinais e minorizadas xamais deixaron de posuír un enorme potencial educativo, quer como disciplinas académicas cunha proxección aínda por explorar na súa xusta medida, quer por ter fornecido procedementos, materiais ou actividades a moitas outras áreas, estean estas situadas na centralidade do currículo ou na transversalidade. Na actualidade tanto na Educación Ambiental ou na Educación para a Paz, como en moitas outras disciplinas, os procedementos de carácter dramático e teatral son utilizados de forma sistemática, aínda que non sempre se lle poida ou saiba tirar todo o partido debido a deficiencias evidentes na formación inicial dos educadores. Resulta verdadeiramente difícil atopar nos actuais currícula disciplinas que teñan formulados obxectivos tan relacionados co desenvolvemento de competencias comunicativas, sociais, éticas ou morais do individuo como a Expresión Dramática. Unha lectura polo miúdo do Bloque de Ensinan-

zas Artísticas (do 9º ó 12º) do Deseño Curricular Base da Ensinanza Primaria, dá conta da veracidade de canto afirmamos.

A Expresión Dramática (Educación Infantil e Primaria) e a Expresión Teatral (Secundaria) malia non estaren regularizadas na práctica educativa son dúas disciplinas que poden contribuír, por medio dos seus propios recursos didáctico-metodolóxicos (xogos protagonizados, dramatizacións, xogos de roles, improvisacións, escenificacións, creacións colectivas) a analizar, presentar, debater, explorar, sentir ou vivenciar as máis variadas situacións, conflitos, personaxes ou ideas e nese sentido, a Expresión Dramática e a Expresión Teatral poden converterse nunha escola de cidadanía, atenta á formación de cidadáns libres, solidarios e autónomos. Por outra banda a Expresión Dramática e a Expresión Teatral son, en si mesmas, pola súa propia natureza, portas abertas á transversalidade, á interdisciplinariedade, á globalización xa que calquera dramatización que imaxinemos implicará a creación de mundos dramáticos e a posta en marcha das máis diversas estratexias, entre as que hai que considerar a resolución de problemas e dentro destes problemas podemos

imaxinar a máis ampla e diversa gamma. E non esquezamos que esas mesmas estratexias teñen moita utilidade á hora de asumir un dos máis importantes retos do ser humano: a comprensión, valoración e aceptación da alteridade, de calquera alteridade.

Deste xeito habería que salientar que se a lectura dunha peza dramática ou a asistencia a un espectáculo teatral poden constituír unha oportunidade para reflexionar a respecto da natureza humana, a práctica do teatro ou a formación integral a través das ensinanzas teatrais poden ofrecernos unha oportunidade singular de construír a paz, da mesma maneira que determinadas actividades e técnicas de carácter especificamente dramático-teatral teñen mostrado e demostrado as súas potencialidades terapéuticas. Quizais por iso é xa un lugar común a sensación de benestar, de relaxación e de paz interior que sentimos logo de participar nunha sesión de Expresión Dramática ou Expresión Teatral, despois dun xogo de roles ou dun simple ensaio, convenientemente planificados e dirixidos.

Velaí tantos camiños por explorar, tantas potencialidades e posibilidades por descubrir, tantas oportunidades para medrar, para ser. Por

iso, nesta altura resulta totalmente inxustificable que os alumnos e alumnas de Educación Infantil, Primaria, Secundaria, Bacharelato, Psicología, Pedagogía, Psicopedagogía, Maxisterio ou Educación Social se vexan privados dunha formación, nuns casos propedéutica e noutros non, que contribúa a potenciar e a desenvolver todas as súas competencias expresivas, creativas e comunicativas, que promova a asunción real de actitudes, valores e normas coas que construír un mundo no que a paz non sexa unha desculpa nin unha oportunidade ou un rito.

O teatro é un espello, unha fiestra desde a que contemplar e mesmo vivenciar moitos dos horrores que acoutan a nosa liberdade e o noso futuro. Por iso, foi un dos máis prezados instrumentos para denunciar a barbarie e pode ser un dos máis eficaces recursos para construír a paz. Como afirmaba Augusto Boal no volume precitado:

Mas o teatro pode igualmente ser uma arma de liberação. Para isso é necessário criar as formas teatrais correspondentes. É necessário transformar.

© Manuel G. Vicente

Notas

- ⁽¹⁾Bertolt Brecht (1998): *O parable ascenso de Arturo Ui*, Edicións Laiovento, Compostela, p. 151.
- ⁽²⁾Aristófanes (1987):, *Las avispas, La paz, Las aves, Lisístrata*, Ediciones Cátedra, Madrid.
- ⁽³⁾Augusto Boal (1980): *Teatro do oprimido e outras poéticas políticas*, Editora Civilização Brasileira, Rio de Janeiro.